

Türkçe Dil Bilgisinde Bir Muamma: Zarf

An Enigma in Turkish Grammar: Adverb

Fevzi KARADEMİR¹

1 Prof. Dr., Düzce Üniversitesi, fevizkarademir@duzce.edu.tr

Öz: Türkçe dil bilgisinin hemen her alanında bir terim ve tasnif sorunun yaşandığı bilinen bir gerçektir. Aynı kavram için farklı terimlerin kullanılması veya aynı terime farklı anlamlar yüklenmesi, terimlerin kavramsal sınırlarının farklı genişlikte çizilmesi Türkçe dil bilgisi öğretiminin terim temelli başlıca sorunlarından biridir. Dil bilgisindeki sorunlu terimlerden biri de hem söz(lük) bilimsel hem de söz dizimsel terim olarak kullanılan zarftır. Kavramsal sınırının yeterli netlikte çizilememesi, eklerin, yamak sözlerin, söz öbeği veya cümle kuruluşundaki çok bileşenli geçici söz dizimsel ifadelerin kalıcı söz(lük) birimlerle birlikte sözcük türü başlığında zarf terimiyle etiketlenmesi zarf teriminin başlıca sorunlu yanlarından biridir. Bu çalışmada doküman analizi yoluyla elde edilen verilerden hareketle zikredilen sorun ele alınmış, sonuç olarak zarf kategorisinin fiili çeşitli açılardan sınırlayan, ona sorulacak birtakım zarflık sorulara doğrudan cevap verebilen sözlük birimlere hasredilmesinin; farklı türden çeşitli dil birimlerinin önüne ve sonuna gelen pekiştirici, vurgulayıcı unsurların, zarf değil, edat/ekedat sayılmasının; zarf tümlecini de kapsayan cümle öğeleri konusundaki karmaşayı önlemek için, tümleçlerle ilgili işlev esaslı bir terimlendirme yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: zarf, zarf tümleci, sözcük türleri, cümle öğeleri

Abstract: It is a known fact that there is a term and classification problem in almost every field of Turkish grammar. The use of different terms for the same concept or attributing different meanings to the same term, drawing the conceptual boundaries of terms in different widths are among the main term-based problems of Turkish grammar teaching. One of the problematic terms in grammar is adverb, which is used both as a lexical and syntactic term. One of the main problematic aspects of the term adverb is that its conceptual boundary cannot be drawn with sufficient clarity, and multicomponent temporary syntactic expressions such as affixes, substitute words, phrases or sentences are labeled with the term adverb under the heading of word type together with permanent lexical units. In this study, the aforementioned problem is addressed based on the data obtained through document analysis, and as a result, it is emphasized that the category of adverb should be restricted to lexical units that limit the verb in various respects and can directly answer some adverbial questions to be asked to it; reinforcing and emphasizing elements that come before and after various language units of different types should be considered prepositions, not adverbs; and in order to prevent confusion about sentence elements including the adverbial complement, a function-based terminology should be made regarding the complements.

Keywords: adverb, adverbial complement, word types, sentence elements

Atıf: Karademir, F. (2024). "Türkçe Dil Bilgisinde Bir Muamma: Zarf". *Edebî Eleştiri Dergisi*, 8(2): 328-345.

DOI: 10.31465/eeder.1464324

Geliş/Received: 03.04.2024

Kabul/Accepted: 31.08.2024

Yayın/Published: 22.10.2024

Giriş

Bilim dili terimlerden oluşur. Bilimsel bilgi terimlerle üretilip paylaşılır. Dolayısıyla sağlıklı bir bilimsel iletişim, ancak nitelikli terimlerle mümkün olur. Terim biliminde nitelikli bir terimin; saydam, sistematik, tutarlı (eş anlamsız), tek anlamlı, ekonomik, yerel (türetilbilir) ve güncel olması gerektiği vurgulanır. Kavramsal değeri daralmış veya genişlemiş terimlerin yeniden tanımlanmasının, gerektiğinde yeni terimlerle değiştirilmesinin lüzumuna dikkat çekilir (Karaman, 2017: 23-44).

İslam medeniyetinin bilim dili Arapça olduğu için Osmanlı döneminde bilim ve sanat disiplinlerinin (matematik, tıp, hukuk, din, dil, edebiyat, musiki ve hakeza) terimleri büyük ölçüde Arapça idi. Dil Devrimi ile birlikte terim biliminde de hareketlenmeler olmuş, eski terimler yerine derleme, türetme, birleştirme, Batı dillerinden ödünçleme, örneksene gibi farklı yollarla yeni terimler kullanım sahasına çıkarılmıştır (Geniş bilgi için bk. Levend, 1960).

Alan uzmanları, bu konuda farklı tavırlar sergilemiş; kimisi tercihini eskiden, kimisi yeniden, kimisi ise bilim dilinin evrenselliğini esas alarak Batı kökenli olandan yana yapmıştır. Yeni olanın tercihinde de çok defa mutabık kalınmamış, aynı kavram için birden fazla Türkçe terim kullanılmıştır¹. Farklı öğretim kademelerinde ve/veya farklı öğreticilerin dilinde aynı kavramların farklı terimlerle ifade edilmesi kavram karmaşasına neden olmuş, eğitim öğretim süreçleri bu durumdan olumsuz yönde etkilenmiştir (bk. Zülfikar, 1991; Sağlam, 2007; Pilav, 2008; Boz, 2018).

Hiç şüphesiz, bu durumun fazlaca gözlendiği alanlardan biri de Türkçe dil bilgisidir. Aynı kavram için farklı terimlerin kullanılması veya aynı terime farklı anlamlar yüklenmesi, terimlerin kavramsal sınırlarının farklı genişlikte çizilmesi Türkçe dil bilgisi öğretiminin terim temelli başlıca sorunlarından biridir. Bu sorun çeşitli çalışmalara konu olmuş, sorunun mahiyeti, boyutu ve sonuçları farklı açılardan gözler önüne serilmiştir (Örnek çalışmalar için bk. Demir, 2006; Kültürel, 2009; Yavuz, 2013; Gürlek ve Şen, 2019).

Dil bilgisindeki sorunlu terimlerden biri de hem söz(lük) bilimsel hem de söz dizimsel terim olarak kullanılan *zarftır*. Kavramsal sınırının yeterli netlikte çizilememesi, eklerin, yamak sözlerin, söz öbeği veya cümle kuruluşundaki çok bileşenli geçici söz dizimsel ifadelerin kalıcı söz(lük) birimlerle birlikte sözcük türü başlığında zarf terimiyle etiketlenmesi zarf teriminin başlıca sorunlu yanlarından biridir. Bu çalışmada doküman analizi² yoluyla elde edilen verilerden hareketle zikredilen sorun ele alınmış, konuya ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

1. Tanımlanışı

Dil göstergelerinin tanımları için en pratik başvuru kaynakları sözlüklerdir. Gündelik dil göstergelerini genel sözlükler; çeşitli alanlara has göstergeleri ise terim sözlükleri tanımlar. Arapçadan alıntı olan zarf, genel dilde de yaygın kullanımı olan göstergelerdendir. Zarfın Türkçenin üç genel sözlüğündeki tanımlanışı aşağıdaki gibidir:

¹ Aynı kavram için *çıkma durumu*, *çıkma hali*, *ayrılma hali*, *uzaklaşma hali*, *ismin -den hali*, *ablatif eki* terimlerinin kullanılması gibi (Geniş bilgi için bk. Gürlek; Şen, 2019).

² “Doküman analizi, araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilen bilimsel bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem, alanyazında çoğunlukla diğer araştırma yöntemlerinin tamamlayıcısı olarak hizmet ederken, tek başına bir yöntem olarak da kullanılmaktadır” (Sak vd. 2021: 228).

zarf (<Ar. zarf)			
	Güncel Türkçe Sözlük (GTS)	Kubbealtı Lugatı (Misalli Büyük Türkçe Sözlük) (KL)	Ötüken Türkçe Sözlük (ÖTS)
1	İçine mektup veya başka kâğıtlar konulan kâğıttan kese	İçine mektup, evrak, kart vb. koymaya yarayan kese biçiminde kâğıt mahfaza	Kılıf; kap; mahfaza
2	İçine fincan veya bardak oturtulan metal kap	Kap, kılıf, mahfaza	Dış görüntü; güzel görünüm
3	<i>eskimiş</i> kılıf	İçine kahve fincanı veya bardak oturtulan mâdenî kap	İçine konulan mektup, belge, resim vb.nin dıştan görünmesini önlemek amacıyla kenarları kesilip yapıştırılarak cep biçimi verilmiş kâğıt kılıf veya kap; örtü
4	<i>dil bilgisi</i> Fiilin, sıfatın veya zarfın anlamını zaman, durum, yer, ölçü, nitelik ve soru kavramları bakımından belirleyen veya sınırlayan kelime ; belirteç	-	İçine kahve fincanı ya da bardak oturtulan gümüş, altın gibi değerli madenlerden yapılmış süslü kap
5			Kitap kabı; mahfaza
6	-	-	<i>fiz.</i> Dış kimyasal etkilerden korumak, radyo aktif parçalanma ürünlerinin soğutucu akışkana bulaşmasını önlemek amacıyla bir nükleer yakıtı sarılan kılıf
7	-	-	<i>dbl.</i> Bir fiilin, bir sıfatın veya başka bir zarfın anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik ve soru kavramları açısından açıklayan ve sınırlayan kelime türü ; belirteç
8	-	-	Değişken bir yüzeyin veya bir düzlem eğrinin sürekli teğet kaldığı sabit eğri veya yüzey
9	-	-	Bir ısıtma veya soğutma aygıtının ısıtıcı-soğutucu gövdesini korumak ya da yalıtım amacıyla kullanılan

		delikli ya da deliksiz sökülebilir kılıf
--	--	--

Tablo 1: Türkçenin üç genel sözlüğünde zarfın tanımlanışı

Tabloya göre sözlüklerde zarf için en az iki; en fazla dokuz anlam belirlenmiştir. Belirlenen anlam sayıları ve sıraları farklılık arz etmekle birlikte; zarfın, esas itibari ile “dışta olan, içine alan, muhafaza eden” anlam sınırının dışına kaymadığı gözlemlenmektedir.

Genel sözlüklerin zarfın dil bilimsel anlamına yönelik tutumları ise şu şekildedir:

GTS, dil bilimsel terim anlamını dördüncü; ÖTS, yedinci sırada vermiştir. KL ise dil bilimsel terim anlamını iç madde olarak değil, “Zarf (Ar. zarf) *dilb.* Bir fiilin, bir sıfatın veya başka bir zarfın anlamını değiştirerek daha belirli duruma getiren kelime türü, belirteç, hal.” şeklinde ayrı bir madde başında sunmuştur.

Üç sözlük de zarfı *kelime (türü)* olarak nitelemiş, onun; fiil, sıfat ve zarf türünden kelimeleri çeşitli açılardan sınırlama/belirleme işlevi gördüğüne dikkat çekmiş, anlamdaşı olarak ise belirteç kelimesini vermişlerdir. KL, belirtecin yanı sıra hal kelimesini de zarfa anlamdaşı saymıştır³.

Bir de Türkçe dil bilgisi/dil bilim terim sözlüklerinin zarf tanımlarına bakalım:

Dil Bilgisi Terimleri Sözlükleri	Topaloğlu, 1989	Bir fiilin, bir sıfatın veya bir başka zarfın anlamını değiştirerek daha belirgin hale getiren kelime türü . Ör. En, çok, daha, niçin, nasıl yukarı, ileri, şimdi, yarın, erken. Zarfın, nicelik-nitelik zarfı, soru, yer, zaman zarfı gibi çeşitleri vardır.
	Korkmaz, 2003	Fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, niteleme, yer, yön vasıta, miktar, şart gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan kelime türü .
Dil Bilim Terimleri Sözlükleri	Vardar vd.,1998	Bir eylemin, bir sıfatın ya da kendi türünden bir başka birimin anlamını etkileyen, onu kesinleştirerek ya da kısıtlayarak belirleyen birim .
	İmer vd., 2011	Karşılaştırma ve en üstünlük dereceleri olan, işlev olarak genellikle eylemin anlattığı iş, oluş ve durumun tarzını belirleyen sözcük türü . Belirteçler, niteleyicilerin, eylemlerin ve işlevce kendine benzeyen başka belirteçlerin anlamlarını etkileyen, pekiştiren ya da kısıtlayan sözcüklerdir .

Tablo 2: Dil bilgisi ve dil bilim terimleri sözlüklerinde zarfın tanımlanışı

Zarfın genel sözlüklerdeki terim tanımı ile hemen hemen aynı olan bu tanımlara göre; Vardar’ın *birim* şeklindeki etiketlemesi hariç tutulursa, zarf bir *sözcük türü*dür. Başlıca işlevi fiilleri, fiilimsileri, sıfatları ve kendi türünden sözcükleri farklı açılardan sınırlamak, belirtmek, nitelemektir. Bu işlevsel tanım, ilköğretimden yükseköğretime, konunun işlendiği bütün öğretim kademelerinde küçük farklarla tekrarlanmaktadır (Örnek olarak bk. Erkal ve Erkal, 2019: 171; Ergin, 2009: 258; Gencan, 1979: 409; Koç, 1996: 210, 490).

2. İşlenişi/Örneklenişi

Türkçe dil bilgisi öğretiminde zarf konusu ortaokuldan itibaren, 7. ve 9. sınıflarda sözcük türü (bk. Erkal ve Erkal, 2019: 171; Demircan, 2023: 196); 8. ve 10. sınıflarda ise cümle ögesi olarak işlenmektedir (bk. Saygı, 2023: 74; Türkoğlu, 2023: 55). Yükseköğretimde dil bilgisi konularının birer disiplin hüviyeti kazanmasına bağlı olarak söz(cük) türü olan zarf, söz(cük) bilimi/bilgisi

³ *Sav sanı, ulaç, ulak, katmaç* da zarf için kullanılan terimlerdendir (bk. Topaloğlu, 1989; Deny, 1944: 234).

(leksikoloji) ve/veya yapı bilimi/bilgisi bölümünde; cümle ögesi olan zarf ise söz dizimi (sentaks) bölümünde ele alınmaktadır (bk. Ergin, 2009: 258, 400; Koç, 1996: 210,199; Ediskun, 1999, 273, 360; Özçelik ve Erten, 2005: 117, 215).

Zarf, sözcük türü olarak işlenirken yalın/basit/asıl zarf şeklinde nitelenen *dün*, *şimdi*, *içeri*, *dışarı*, *nasıl* gibi sayılı örneği müteakip *ne zaman* (Erkal ve Erkal, 2019: 178); *sonra yine usulca*, *bu hafta*, *bu yıl* (Erdal, 2023: 185); *yarından tezi yok (git-)* (Ediskun, 1999: 273 vd.) gibi söz öbeği ve cümle kuruluşundaki çok sayıda yapı⁴ da aynı başlık altında sıralanır.

Farklı tür ve yapıdaki unsurların aynı başlıkta sıralanması bir tasnif zarureti doğurmuş, dil bilgisi kitaplarında genel itibari ile zarfın kapsam genişliğine dikkat çekildikten sonra işlev ve yapı esaslı zarf tasnifleri yapılmıştır. Bu tasniflerden üçer örnek aşağıda sunulmuştur:

Yapıları Bakımından Zarflar			
	Gencan, 1979: 436	Korkmaz, 2003: 455	Akçataş, 2019: 122
1	yalınç belirteç	basit (yalın) zarf	yalın (basit) belirteç
2	türemiş belirteç	türemiş zarf	türemiş belirteç
3	bileşik belirteç	kelime grubu biçimindeki zarf	bileşik belirteç
4	öbekleşmiş belirteç	cümle yapısındaki zarf	öbekleşmiş belirteç
5	deyim biçiminde belirteç	birleşik kelime yapısındaki zarf	deyimleşmiş belirteç

Tablo 3: Dil bilgisi kitaplarında zarfların yapılarına göre sınıflandırılması

Anlamları/İşlevleri/Görevleri Bakımından Zarflar			
	Gencan, 1979: 409	Korkmaz, 2003: 495	Akçataş, 2019: 116
1	zaman belirteçleri	zaman zarfları	durum belirteçleri
2	yer, yön belirteçleri	yer, yön zarfları	niteleme belirteçleri
3	durum belirteçleri	tarz zarfları	ölçü belirteçleri
4	azlık-çokluk belirteçleri	azlık-çokluk zarfları	soru belirteçleri
5	soru belirteçleri	soru zarfları	yer-yön belirteçleri
	koşul belirteçleri	-	zaman belirteçleri

Tablo 4: Dil bilgisi kitaplarında zarfların işlevlerine göre sınıflandırılması

Görüldüğü üzere farklı zamanlarda kaleme alınan bu çalışmalarda koyu punto ile vurgulanan nüanslar dışında zarfın yapı ve işlevlerine ilişkin tasniflerde kayda değer bir farklılık görülmemektedir. Ancak Türkçe dil bilgisi öğretiminde bir sözcük türü olarak tanımlanmasına rağmen eklerin, yamak sözlerin, kalıcı söz(lük) birimlerin, söz öbeği veya cümle kuruluşundaki çok bileşenli geçici söz dizimsel ifadelerin sözcük türü başlığında zarf terimiyle etiketlenmesi;

⁴ Zarf olarak sunulan örneklerden bazıları şöyledir: *yeni baştan*, *dünden beri*, *ertesini gün*, *iyiden iyiye*, *durduk yerde*, *bir zamanlar*, *on gece*, *...gelir gelmez...*, *...gece olsun gündüz olsun...*, *Gençliğimizin on beş gün keyfini sürdük sürmedik...*, *...gün gelir...* (Korkmaz, 2003: 454 vd.); *günlerden bir gün*, *geçen sene*, *bir kaç gün evvel* (Deny, 1944: 252); *bir aşağı bir yukarı (dolaş)*, *bu kadar çalışkan (öğrenci)* (Ediskun, 1999: 273 vd.); *pul pul (dağıl-)*, *analı babalı (büyü-)*, *çılgın gibi (koş-)*, *istediklerini elde edebilmek için (çaba harca-)*, *ne olursa olsun (söyle-)*, *çok sevdiği dostlarıyla (otur-)*, *ister sev ister sevmeye (bu işi yapmalısın)*, *o kadar iyi çalışıyordu ki (başarılı oldu.)* (Özçelik ve Erten, 2005: 118).

zarf olarak sunulan unsurların; yer düzenleri, yapı ve işlevleri açısından ihatası zor bir çeşitlilik arz etmesi tartışmalara neden olmuş, konunun sorunlu yanları çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur. Araştırmacılarca dikkat çekilen başlıca hususlar aşağıda örneklendirilmiştir:

Türkçede zarfın standart bir yapısı yoktur. Sıfatlar, çekim ekleri, tekrar grupları, edatlar, son çekim edatları, zarf-fiiller ve sıfat-fiiller cümlede zarf olarak görev alabilirler. Bu bakımdan Türkçedeki belirli sayıda basit zarflar dışında birçok morfo-sentaktik yapı zarf anlamlarını üstlenirler⁵ (Turan, 1998: 303).

Zarfın bir kelime çeşidi olarak değerlendirilmesi yanlıştır. Zarfın kullanım özellikleri dikkate alındığında özellikle yüklemle ilişkisi öne çıkmaktadır. Bu nedenle onu bir sözcük türü olarak değil bir söz dizimsel öge olarak ele almak gerekir. Zarf tanımında onun bir fiil, bir sıfat veya bir başka zarfa bağlı olarak değerlendirilmesi yöntem yanlışlığından kaynaklanmaktadır. Derin yapıları incelendiğinde söz konusu yapılarda da zarf olarak belirlenen unsurların yüklem/fiille ilişkili olduğu görülecektir (Karpuz, 2000: 27-29; 2013: 15 vd.).

Türkçe gramer çalışmalarında zarfın bir kelime çeşidi mi yoksa cümle öğelerinden biri mi olduğu açıklığa kavuşturulmamıştır. Çünkü çoğunda zarf ile zarf tümlecinin tanımları aynı kelimelerle ve söz dizimindeki görevi esas alınarak yapılmıştır. (...) zarf diye bir şey yoktur, zarflık görevi vardır. Bu nedenle kelime çeşitleri arasında zarf / belirteç kategorisine yer verilmemelidir. Gramerde maymuncuk gibi kullanılan zarf / belirteç ile birlikte zarf tümleci / belirteç tümleci, dolaylı tümleç / yer tamlayıcısı kelimeleri de gramer terimleri arasından çıkarılmalıdır. Bu terimlerle karşılanan öğelerin hepsine genel olarak “tamlayıcılar” adı verilmeli; bu tamlayıcılar cümledeki kullanılış amacına göre ayrı ayrı isimlendirilmelidir: Yer bildirmek amacıyla kullanılmışsa yer tamlayıcısı, zaman bildirmek amacıyla kullanılmışsa zaman tamlayıcısı, beraberlik bildirmek amacıyla kullanılmışsa beraberlik tamlayıcısı... (Demir, 2003: 407-423).

Zarf, gramerin en çok tartışılan konularından biridir. Zarfın bir tür adı mı, bir görev adı mı olduğu, zarf-zarf tümleci ayrımı tartışmalıdır⁶. Gramerlerde zarfın tanımındaki ortaklığa rağmen zarf sayılan kelimeler bakımından bir birlik görülmez. Fiillerin hal ekli tamlayıcıları bazı gramerlerde zarf olarak yer alırken bazılarında zarf kapsamı dışında tutulur. Bir gramerde edat/bağlaç kategorisi içinde gösterilen bir kelime bir başka gramerde zarf olarak yer alır. Bu karışıklık, zarfı, kapsamı bakımından daha da sorunlu bir terim haline getirmektedir (Karahana, 2014: 931-937).

Yapılan bu tespitler zarfın kavramsal değer ve yapı sınırının belirsizliğini, zarf konusunun Türkçe dil bilgisi öğretiminde çözülmesi elzem bir soruna dönüştüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

3. Tartışma

Genel dilden terimleşen göstergelerin temel anlamlarını sezdirmesi, etiketledikleri özel bilginin anlaşılabilirliği açısından önemlidir. Bu açıdan bakıldığında Arapçadan alınmış olan zarfın, kaynak dildeki gündelik kullanımı ile gramatikal kullanımı mütenasiptir. Zira gündelik dilde *içine bir şeyler konan kap* anlamına gelen zarf, Arap gramerinde fiilin, içinde işlendiği zaman ve mekânı işaretlemektedir (bk. Maksudoğlu, 2005: 77; Erkan, 2006; Çörtü, 2013: 63).

⁵ Turan, cümle içinde zarf olarak görev yapan gramer yapılarına örnek olarak 12 farklı unsur saymıştır.

⁶ Benzer durum Batı dilciliğinde de söz konusudur. İsim, fiil gibi ana sınıflara dâhil edilemeyen çoğu ögenin zarf kategorisine “atılması” zarf kategorinin betimlenmesini güçleştirmiş, onu en problemliliğe sınıf haline getirmiştir (Kerimoğlu, 2017: 566).

Türkçenin Arap gramerinin etkisinde yazılan ilk gramer eserlerinden olan *Müeyyessiretü'l-Ulum*'da benzer yaklaşım görülür. Bergamalı Kadri, eserinde zarfı şöyle açıklar: “Zarf, kaba kacağa dirler; kaba kacağa zarf anun için dirler ki içine yimek ve taam girür. Esmâ-i zurûfa da zurûf diyü anun için dirler ki fi'l anun içinde işlenür. İsm-i zarf iki kısımdur; bir kısmı zurûf-ı zamandır, bir kısmı dahı zurûf-ı mekandır...” (Bergamalı Kadri, 2002: 46).

Karahan, Bergamalı Kadri'nin bu tarif çerçevesinden başlayarak zarfın tarih içinde gramatikal anlam yükündeki değişimi kronolojik olarak ortaya koymuştur. Karahan'ın tespitlerine göre ilk gramerlerde ya kelime türleri içerisinde zarfa hiç yer verilmemiş yahut zarf, fiile hasredilmiştir. Bugün zarf olarak kabul edilen sıfat ve zarf niteleyicileri ise edat olarak adlandırılmıştır. Bu edatların Türkçe gramerlerde zarf olarak kabulü, Hüseyin Cahit'in Avrupa gramer metodu ile yazdığı Türkçe Sarf ve Nahiv isimli eserindeki “zarf sıfatın, fiilin yahut kendi cinsinden bir kelimenin ma'nasını tadile hizmet eder.” şeklindeki açıklamasıyla başlar (Karahan, 2014: 931-937).

Hüseyin Cahit'in zarf için sunduğu bu Avrupalı kavramsal kopya günümüze kadar tekrarlanagelmiştir. Ancak gramer kitapları bir yandan bu tekrarı yaparken diğer yandan zarfın fiile has bir unsur oluşuna da dikkat çekmişlerdir:

“Sıfatlar isimlerin tamamlayıcılarıdır. Zarflar ise yüklem, fiil veya fiilimsilerin tamamlayıcılarıdır. Bu nedenle, sıfatları isimlerden önce aradığımız gibi, **zarfları da fiillerden önce aramalıyız.**” (Özçelik; Erten, 2005: 117).

“Sıfattan farkı, zarfın varlıktan çok varlığın hareketlerinin niteleyicisi oluşu ve ancak bu ortamlarda ortaya çıkabilmesidir. Varlığın nitelik adları sıfatlar, **eylemin nitelik adları zarflardır.** (...) sıfatlık bilgi söz öbeğinde, zarflık bilgi cümlede ortaya çıkar.” (Karaağaç, 2012: 427).

Zarfı ilgili temel sorunun buradan başladığı açıktır. Bir taraftan fiilin sıfatı deyip diğer taraftan fiille doğrudan bir ilişkisi olmayan unsurların zarf olarak etiketlenmesi açık bir çelişkidir. Zarf olarak kabul edilen sıfat ve zarf niteleyicileri bir yana, fiil niteleyicileri olarak sunulan zarfların da durumu tartışmaya açıktır. Zira dil bilgisi öğretiminde zarfı bulmak için fiile/yükleme *nasıl, neden, niçin, ne kadar, ne zaman, ne ile, kim ile* gibi birtakım soruların sorulması, bu sorulara doğrudan cevap veren unsurların zarf olarak kabul edilmesi gerektiği belirtilir (bk. Akın, 2007: 83 vd. 2013: 22; İkinci Çelikpazu; Karakayalı, 2019: 627). Oysa verilen örneklerin önemli bir kısmında zarf olarak belirlenen unsurlar, fiile sorulan sorulara doğrudan cevap vermemektedir. *Evet, hayır, inşallah, billahi, vallahi, ancak, sanki, çünkü, için, gibi, -e göre, hele, hem, ille, de, dahi, besbelli, Allah aşkına, Allah vere, bari, keşke, kuşkusuz, galiba, mesela, işte, misal olarak, örneğin, sözgelisi, sözgelimi...* gibi unsurlar bu türdendir (Örnekler için bk. Deny, 1944: 236; Emre 1945: 360-382; Gencan, 1979: 426-436; Turan, 1998: 304-305; Korkmaz, 2003: 456-505; Demirci, 2015: 18; Akçataş, 2019: 113).

Örneklerden birkaçını değerlendirelim:

1. “Telefonu gördün mü? **Evet**, telefonu gördüm.”
2. “Beni görmek istiyor musun? **Hayır**, seni görmek istemiyorum.” (Akçataş, 2019: 112).
3. “**Çünkü** bu işler hep böyle.” (Turan, 1998: 304).
4. “Kardeş, lacivert size her renkten ziyade yakışıyor, **billahi!**”
5. “**Vallahi**, rahatsızlığınızdan hiç eser kalmamış!”
6. “İhtiyar **güle güle** dedi.” (Korkmaz, 2003: 456-507).

7. “**Hani** bir gün seninle Topkapı'dan geliyorduk ...” (Gencan, 1979: 436).
8. “**Ben de** sizinle beraber gelirim.”
9. “Üzümleri severim. **İlle çavuş üzümünü.**” (Emre, 1945: 381-382).
10. **İnsan gibi** bir hayat yaşayamadık⁷. (Demirci, 2015: 18).

1 ve 2. örneklerde *evet* ve *hayır* unsurları eylemlerin işleniş zamanına, tarzına vs. ilişkin herhangi bir bilgiyi değil, işlenip işlenmediğine dair bir tasdik ve ret bilgisi taşımaktadır. Dolayısıyla yüklemelere sorulacak mezkûr zarf soruları cevapsız kalacaktır.

3. örnekte, sorulacak bir zarflık soruya *çünkü*nün tek başına cevap vermesi mümkün değildir. Şayet kendisine yüklenen işlev sebep bildirme ise, bu ancak beraber hareket ettiği söz veya söz grubu ile gerçekleşebilir. Hiç şüphesiz benzer durum zarf olarak verilen *için*, *gibi* vb. edatlar için de geçerlidir.

4 ve 5. örneklerdeki *billahi*, *vallahi* unsurları söz üreticisinin, yargısına muhatabını inandırma pekiştireçleridir. Bu yemin ifadeleri buldukları cümlelerde fiillerin gerçek sınırlayıcıları olmadıkları için, tabii olarak sözü edilen zarflık sorulara da karşılık gelmeyeceklerdir.

6. örnekte *güle güle*; mevcut yüklem gramatikal nesnesi, eksilteli olanın zarfı görevindedir. Dolayısıyla mevcut yükleme sorulacak zarflık bir soruya cevap olmayacaktır.

7. örnekte *hani*, muhatabın hayalini tahrik için kullanılan bir hatırlatıcı fon görevindedir. Yüklemi herhangi bir açıdan doğrudan sınırlamadığı için zarflık bir sorunun cevabını da teşkil etmemektedir.

De ve *ille* unsurları; ekleme, öne çıkarma, pekiştirme aparatlarıdır. 8. cümlede konuşan, *gelişimini* gerçekleştireceklere, *de* ile özne olarak kendisini eklemiştir; 9. cümlede *ille* vasıtasıyla sevdiği şeyi/nesneyi vurgulamıştır. Her iki cümlede de vurgulu ifadelerin, “eylemin nitelik adı” (Karaağaç, 2012: 427) olma gibi bir işlevleri söz konusu değildir.

Gibi bir hayat yaşayamadık şeklindeki bir ifade anlamsız olacağına göre, 10. örnekte *gibinin* tek başına zarflık bir işlevi bulunmamaktadır. “**İnsan gibi** bir hayat (insanca bir hayat)” tamlamasında, *gibi*, sonuna geldiği *insanla* birlikte, edat grubu olarak sıfat görevindedir.

Bütün bu örnekler, Türkçe dil bilgisi öğretiminde zarfın temel anlamından çok uzaklara taşındığını, zarf olarak sunulan unsurlar içerisinde “fiilin kabı” olma özelliğine sahip olmayan örneklerin büyük bir yekûn teşkil ettiğini göstermektedir.

Tabiatı gereği, dilin küçük bir parçasında gerçekleşen bir değişim, domino etkisiyle büyük parçalarına da sirayet etmektedir. Zarf, bu durumun tipik örneklerindedir. Türü ve kavramsal değeri ile ilgili mezkûr tasarruflar, onun söz dizimindeki kimliğini de tartışmalı hale getirmiştir. Örneğin, *Çok hızlı koşuyor.*; *pek güzel çocuk* gibi yapılarda sıfat ve zarfa gelen pekiştirici unsurların zarf kabul edilmesi *çok hızlı*, *pek güzel* gibi söz gruplarının adlandırmasını sorunlu kılmış, bazı araştırmacılar bu tür yapıları *zarf tamlaması* (Tepeli, 2009: 47; Efendioğlu 2010: 77), bazıları *zarf grubu* (Ertane Baydar; Baydar, 2001: 42), bazıları ise *sıfat tamlaması* olarak değerlendirmişlerdir (Karahan, 2010: 52; 2014: 937).

Benzer durum, *sadece*, *yalnızca*, *yalnız*, *ancak*, *bilhassa*, *özellikle*, *bari*, *hiç olmazsa*, *hele*, *da*, *dahi*, *bile*, *mi* gibi unsurlarla kurulu yapılar için de geçerlidir. Zira başına veya sonuna geldikleri

⁷ Demirci'nin örnekle ilgili mukayeseli tespiti şu şekildedir: “*Gibi edatı benzerlik bildirir* cümlesinde *gibi* kelimesi belirtisiz isim tamlamasında isim olarak kullanılmıştır. *İnsan gibi bir hayat yaşayamadık* cümlesinde ise *zarf* olarak kullanılmıştır. Son yıllarda Türkçede sıkça kullanılan *adam gibi adam* ifadesinde ise *sıfat* görevindedir.” (Demirci, 2015: 18).

dil birimlerini vurgulayarak cümlede türlü anlam ayırtıları meydana getiren bu kabil unsurların türü ve dolayısıyla söz dizimsel işlevleri tartışmalıdır. Bu unsurları zarf olarak değerlendirenlerin yanında, bağlaç veya edat olarak işleyenler de vardır. Söz dizimsel çözümlemelerde, bu unsurları geldikleri ögelerin mütemmimi sayan, dolayısıyla içinde buldukları birlikleri söz öbeği kabul edenler olduğu gibi ayrı değerlendirenler de bulunmaktadır. “Vurgulama İşlevli Dil Birimleri Üzerine⁸” adlı çalışmasında konuyla ilgili farklı görüşleri ele alan Karahan, söz konusu unsurların birer bağlaç (bağlama edatı) olduğu kanaatine varır. Cümle ögeleri belirlenirken, kimi araştırmacıların vurgulayıcı unsurları ögelerden ayrı tutarak cümle dışı unsur/bağımsız tümleş saymalarına karşın, vurgulayıcı unsurların ögenin içinde kabul edilmesi gerektiğini belirten Karahan, bu çeşit geçici söz birliklerinin *kuvvetlendirme grubu*, *odak öbeği* gibi türlü adlar altında kelime grubu olarak değerlendirilmesini ise doğru bulmaz (Karahan, 2009).

Zarfin, sözcük türü-söz dizimi kesişiminde tartışmalı sınıflarından biri de yer bildirenleridir. Kimi araştırmacılar, eşitlik, araç ve yön eki dışındaki hal eklerini alan kelimeleri zarf saymazken kimileri bu tür unsurları zarf kabul eder. Örneğin, Ergin’e göre “zarf olan isimler ya eksiz olurlar veya eşitlik, instrümental ve yön eki almış bulunurlar. ... Mesela ileri (git-), dışarı (çık-) misallerinde ileri, dışarı kelimeleri zarf, fakat ileriye (git-), dışarıya (çık-) misallerinde fiilin yerini gösteren tamamlayıcı isimlerdir. Demek ki fiilin yerini gösterdiği halde **datif, lokatif, ablatif ekini almış bir kelime zarf sayılamaz**” (Ergin, 2009: 259).

Ergin’in aksine, Koç, *Beni aşağıda bekleyiniz. Araba biraz ileride durdu.* örneklerinde olduğu gibi hal ekli unsurları “Yer kavramı veren **belirteç** öbeği” başlığında değerlendirir (1996: 447). Karaağaç da Koç gibi ad durum eklerini almış sözleri zarf sayar. Ona göre “Çekimli sözlerin zarflık kullanımı; varlık-eylem ilişkilerinin adları olan ad-durum çekimli söz veya söz öbekleriyle gerçekleşir: **Eve** geldi. **Okuldan** ayrıldı. **Yukarıda** oturdu. Trenle gitti. Eve kadar yürüyorum. Odun gibi konuşun. Onu görmek için gittiler.” (2012: 428).

Araştırmacıların tür bilgisi ile ilgili bu belirlemeleri cümle ögelerini tespitlerine de yansır. Birinin zarf tümleci saydığını öbürü dolaylı tümleş kabul eder⁹ (bk. Üstüner, 1998: 19). Bir araştırmada özne olarak sunulan unsur, başka bir çalışmada zarf tümleci olarak karşımıza çıkar (bk. Bulak, 2013: 1110).

Zarf’ın odak olduğu tartışmaları daha da çoğaltmak mümkündür. Ancak işaret edilen hususların; konuyla ilgili fikirlerin birbirinden ne çok uzak düştüğünü, bunun, konunun öğretimine/öğrenimine ne denli olumsuz yansımalarının olacağını ortaya koyması açısından yeterli olduğu kanaatindeyiz. Aşağıda sorunun temellendiği başlıca tartışmalı hususlar üzerinde durulacak, zarf kavramının makul bir çerçeveye oturtulmasına katkı sağlayacağı umulan bazı görüşler beyan edilecektir.

⁸ Boz, bu tür unsurları da içine alan geniş bir kategoriye “vurguç(lar)” şeklinde adlandırmıştır (bk. Boz, 2020).

⁹ “Cümlelerin Ögeleri Konusundaki Karışıklıklar” adlı çalışmasında konuyla ilgili farklı görüşleri etraflıca işleyen Üstüner’in verdiği örneklerden bazıları şöyledir: *Geçmişte iyice tecrübesi vardır. Otobüs tekrar yokuş tırmanmaya başladığı için yavaşlamıştı.* cümlelerindeki *geçmişte* ve *yokuş tırmanmaya başladığı için* unsurlarını Korkmaz dolaylı tümleş olarak değerlendirirken Karahan bu tür ifadeleri zarf tümleci sayar. Naskali ise yer tamlayıcısı ile zarf arasında fonksiyon açısından fark bulunmadığını, tek farkın morfolojik açıdan olduğunu belirterek bu iki ögenin birleştirilmesini teklif eder (Üstüner, 1998: 19).

3.1. Sözcük (türü) bilgisi ile cümle (ögesi) bilgisinin karıştırılması

Bir söz dizisinde her bir sözcüğün bir diğeri ile ilişkisinde sözcük türü bilgisi; sözcüklerin ve sözcük gruplarının yüklemle olan ilişkisinde ise cümle öğeleri bilgisi tezahür eder. Zarf tümleci ile sözcük türü olan zarfın karıştırılması, sözcük gruplarının sözcük türü olarak etiketlenmesi büyük ölçüde bu ayrımın yapı(a)mamasından kaynaklanmaktadır.

Yarın gece geleceğim. Dün sabah geldim. Pazartesi sabahı geleceğim. örnekleri üzerinden konuyu tartışan Kerimoğlu'na göre sorunun temelinde sözcüklerin kategorik olarak verilmemesi yatmaktadır. *Sıfat, zarf, zamir, edat* diye adlandırdıklarımız aslında farklı kategorilerdir. Her bir kategori tek bir sözcükten oluşabileceği gibi bir öbekten de oluşabilir. Öbek halindeki unsurlar, sözcüklerin yapılarına göre tasnifinde “öbek biçimindeki sözcükler” adıyla 4. bir tür olarak işlenmelidir.

Karmaşayı önlemek için önce cümle öğelerinin belirlenmesi gerektiğini vurgulayan Kerimoğlu, bu yaklaşımını üç adımda şöyle uygular:

“Yarın gece geleceğim.

1. Özne (ben)+ zarf tümleci (yarın gece)+ yüklem (geleceğim)
2. zarf (yarın gece)+fiil (geleceğim)
3. sıfat (yarın) +isim (gece)+ fiil (geleceğim)

Pazartesi sabahı geleceğim.

1. özne (ben)+zarf tümleci (pazartesi sabahı)+yüklem (geleceğim)
2. zarf (pazartesi sabahı) +fiil (geleceğim)
3. isim (pazartesi)+ isim (sabahı) +fiil (geleceğim)” (Kerimoğlu, 2016: 82, 159).

Konuyu tartışanlardan biri de Özmen'dir. Özmen'e göre geçici söz öbeklerinin sözcük türü olarak sunulması pek çok araştırmacının sergilediği yaygın bir yaklaşımdır. Bunu önlemek için yeni bir terimlendirmeye gerek vardır. Geçici olarak birbirlerinin yerine kullanılan kelime türleri için mevcut terimleri çağrıştıracak biçimde, *isimsi, sıfatımsı, zamirimsi, zarfımsı, ünlemsi, edatımsı* ve *bağlacımsı* terimleri; kelime türü görevinde kullanılan kelime grupları ve cümleler için ise *isimlik, sıfatlık, zarflık¹⁰, bağlaçlık, ünlemlik* ve *füllik* terimleri kullanılmalıdır. Bu terimlendirmeye göre; “Ey Türk Gençliği!” *ünlem* değil, *ünlemlik*, “Mehmet!” seslenmesi ise *ünlemsidir*. “Geliyorum.” ifadesi de “Yardım ettik.” ifadesi de, cümle açısından yüklemdir; ancak, “gel-” *fiil*, “yardım et-” söz dizimi açısından *birleşik fiil*, yüklem içerisindeki işlevi bakımından *fülliktir*. Yine “Masadakini getir”. cümlesinde, “masadaki” *zamirimsi*, “Masanın üstündekini getir.” cümlesinde, “masanın üstündeki” *zamirliktir*... (1999: 111-125).

Bu tespitlerle ilgili görüşümüz şöyledir:

Kerimoğlu'nun uygulamasında önce cümle öğelerinin teşhisi, söz öbeklerinin belirlenmesi, daha sonra birlikte hareket eden sözcükler arasındaki münasebetin tespiti bizce de isabetlidir. Ancak sözcük ve sözcük türü kavramları konusunda yaşanan karmaşa halledilmeden¹¹ cümle ögesi ve sözcük türüne ek olarak bir de “kategorik” tespit yapılmasının, geçici olarak bir araya gelen unsurlardan oluşan öbeklerin, yapılarına göre sözcük türleri içerisinde konumlandırılmasının konunun öğretimini daha da güçleştireceği kanaatindeyiz. Zaten Kerimoğlu da bir sonraki yazısında “Eklere zamir demek (Seninki sözcüğündeki +ki ekine ilgi zamiri veya *kitabım*

¹⁰ İmer vd., bu tür yapılar için “belirtecimsi” terimini kullanırlar (2011: 47).

¹¹ Bu konuda geniş bilgi için bk. Karademir, 2019.

sözcüğündeki +im ekine iyelik zamiri demek) ne kadar yanlışsa öbekler için ‘sözcük türlerinden’ söz etmek de yanlıştır.” diyerek bu yapıların *Sözdizimsel kategori* başlığında değerlendirilmesi gerektiğini belirtir (2017: 589).

Bize göre, Özmen’in, sorunun teşhisine yönelik tespiti de yerindedir. Ancak sorunu gidermeye yönelik terim teklifi öğrenilebilirlik/öğretilebilirlik açısından tartışılmalıdır. Hâlihazırda bir kavram için birden fazla terimin varlığı (belirteç, gerundium, bağ-fiil, ulaç gibi) dil bilgisi öğretiminde önemli bir sorundur ve öğrenciler çok defa terimlerin kavramsal ayrımını yapmakta zorlanmaktadır. Hal böyleyken her bir sözcük türü için aynı kökten fazladan iki terim daha önerilmesi, örneğin; mevcut dil bilgisi öğretiminde kavramsal değerleri nüanslı zarf, zarf grubu (en güzel), zarf- fiil grubu (çok güler), zarf tümleci gibi terimlere bir de zarfımsı ve zarflık gibi terimlerin eklenmesi (6 terim), kanaatimizce konunun öğretimini/öğrenimini daha da zorlaştıracaktır.

Gelinen noktada, şayet tartışmalı olan zarf ve zarf tümleci terimlerinin kullanımına devam edilecekse şöyle bir çözümlenimin daha makul olacağını düşünmekteyiz:

Senin için geldim.

a. Öge bilgisi:

(ben): özne

Senin için: zarf tümleci (amaç tümleci)

geldim: yüklem

b. Öbek (veya dizim) bilgisi:

Senin için: edat öbeği

c. Sözcük türü bilgisi:

(ben): 1. kişi zamiri

sen: 2. kişi zamiri

için: edat

gel-: fiil

3.2. Fiille/ yüklemle doğrudan bağı olmayan unsurların zarf sayılması

Zarfin, adlandırılmasında güçlük çekilen hemen her unsura teşmil edilerek kavramsal sınırının genişletilmesi konunun sorunlu diğer bir yanıdır. Özellikle pekiştirici/vurgulayıcı unsurların zarf kabul edilmesi, bileşeni oldukları öbeklerin adlandırılmasını da tartışmalı hale getirmiştir. Tartışmaya medar karmaşayı ortadan kaldırmak için öncelikle zarf olma şartını unsurların fiille/fiilimsiyle doğrudan kurdukları münasebete bağlamak gerekir. Bu da zarfın haddizatında cümle düzeyinde beliren bir kategori olduğu gerçeğini öne çıkarır.

Aslında bu durum isim ve fiil dışındaki sözcük türleri için de geçerlidir. Zira ontolojik olarak varlık ve onunla gerçekleşen eylemler vardır¹². Bu da esasen isim ve fiil olmak üzere iki tür söz(cük) olduğunu gösterir. Diğer türler gramatikal adlandırmalara dayanmaktadır. Adı niteleyen/belirten adlar *sıfat*, geçici olarak adın yerine kullanılan adlar *zamir*, fiil ve fiilimsileri çeşitli açılardan sınırlayan adlar *zarf*, ses(lenme) kaynaklı adlar *ünlem*, söz dizilerinde bağlantı

¹² Burada Gazali'nin, varlığın mertebelerine dair yaptığı *görünen/dış dünyadaki varlık, zihindeki varlık, dildeki varlık, yazıdaki varlık* şeklindeki 4'lü sınıflandırmayı; Saussure'ün, *gösteren (lafız) ve gösterilen (kavram)* ayrımını; Ogden ve Richards tarafından geliştirilen *gösteren, gösterilen ve gönderge* şemasını hatırlamakta yarar vardır (bk. Yavuz, 2006: 53-55).

sağlayıcı unsurlar *bağlaç*, sözlerin önüne/sonuna gelerek türlü anlam ayırtıları ile onlara münasebet imkânı kazandıran unsurlar *edat* olarak adlandırılmıştır.

Bazı istisnai yaklaşımlardan sarfınazar edersek, yaygın gramer yaklaşımına göre *Akşam geldim. Çok konuştun. Kalemle yazdım. Bence yapabilirsin. Senin için geldim. Kuş gibi uçtu.* cümlelerinde koyu puntolu unsurların hepsi hem zarf hem de zarf tümlecidir. Şayet yükleme karşı konumlanmak üzere işletim ekleri ile geçici olarak şekillenen sözcük biçimler hariç tutularak zarf terimi, fiili/yüklemi sınırlayan az sayıdaki sözlük birime¹³ hasredilirse bu unsurların tür bilgileri şöyle olur: akşam: zaman adı/zarfı, çok: miktar zarfı, kalem: isim, ben: 1. kişi zamiri, sen: 2. kişi zamiri, için: edat, kuş: isim, gibi: edat.

Yüklemle doğrudan ilişkisi olmadığı halde zarf sayılan diğer unsurların tür bilgisine gelince, bunun edat terimi ile aşılabileceği kanaatindeyiz. Zira Arapça kökenli edat¹⁴, asıl değil, yardımcıdır/yamaktır. Ontolojik bir göndergesi yok, gramatikal/kiplik görevleri vardır. Dil birimlerinin başına da gelir, sonuna da. Bağlamına göre geldiği unsurlara sayısız anlam ayırtıları katar. Birlikte hareket ettiği unsuru kuvvetlendirmesi de mümkün, başka bir unsura bağlaması da. Bağlaçların da edat cinsinden olduğu aşikârdır. Dil bilgisi öğretiminde keskin bir bağlaç-edat ayrımı yapılarak öğrencilere iki türün işlevsel farkının ezberletilmeye çalışılması bu gerçeği değiştirmemektedir. Hal böyleyken şayet dil bilgisi öğretiminde çok amaçlı/çok işlevli kullanımına atfen “maymuncuk” metaforu kullanılacaksa, bu en çok edata yakışmaktadır¹⁵.

Buna binaen önceki paragraflarda tartışma konusu edilen *en güzel /çiçek, çok hızlı/ konuşuyor, pek hoş/ bir elbise; sadece sen/ gel, sen / sadece konuş, ancak sen/ bilebilirsin, sen de /gel, sen bile /geçemezsin, sen mi /geleceksin* gibi örneklerdeki koyu puntolu unsurları tür bakımından edat/ekedat¹⁶ olarak değerlendirmenin isabetli olacağı kanaatindeyiz. Bu arada, aynı kategoride bulunmaları hasebiyle, hüviyetleri ile ilgili belirsizliği sonlandırmak için *kıpkırmızı /bir elma, masmavi / deniz* gibi öbeklerin sıfatlarındaki pekiştirme işlevli kelime parçacıkları¹⁷ da ekedat kategorisine dâhil edilebilir.

Peki, pekiştirmeli söz öbeklerinin adlandırılması nasıl olmalıdır?

Öncelikle mevcut adlandırmaları tartışalım:

1. Biri fiili, diğeri ismi niteleyen *çok hızlı (konuşuyor), en güzel (çiçek)* öbeklerinin zarf öbeği/zarf tamlaması sayılması:

Çok hızlı konuşuyor ifadesinde yaygın kabullere göre *hızlı* zarf, *çok* zarfın zarfı işlevindedir. İkisi birlikte (*çok hızlı*) zarf tümleci görevindedir. Dil bilgisi öğretiminde zarf tümleci/tamlayıcısı, zarf-fiil öbeği gibi terimlerle karıştırılma riski taşımakla beraber, doğrudan fiili/yüklemi nitelediğinden *çok hızlı* için zarf öbeği/tamlaması teriminin kullanılması anlaşılabilir bir

¹³ Çağdaş dil bilim, taban halindeki sözler için “sözlük/sözcük birim”, çekimli unsurlar içinse “sözcük biçim” terimini kullanmaktadır (bk. Uzun, 2006: 20).

¹⁴ Tevakkü lügati edata şöyle anlam vermektedir: “araç, alet, gereç, cihaz, aygıt, (çoğ.) edevât, (çoğ.) kit, edat, takı, ilgeç, vesile, dilb. edat, alet, edevat, malzeme, avadanlık.” (<https://tevakku.com/>).

¹⁵ Modern dil bilim çalışmalarında bu ihata sorununu aşmak için Batı dillerindeki zarf kategorisine yönelik içerik/işlev esaslı ayrıntılı sınıflandırmalar ortaya konmuş, bu tasniflerin Türkçedeki zarf kategorisine uygulama denemeleri yapılmıştır (bk. Kerimoğlu, 2017: 590; Üzümlü; Gökter Gençler, 2021: 2764). Ancak mevcut zarf tanımı değişmeden, diğer dil bilimsel kategoriler de benzer metotla işlenmeden bu denemelerin amacına ulaşması güç görünmektedir. Hiç şüphesiz bu tür sınıflamaların öğrenilebilir/öğretilebilir olup olmadığı da ayrı bir tartışma konusudur.

¹⁶ Ek gibi davranan *de/da, mı/mi/mu/mü, ki vb.* edatlar, *ekedat* olarak adlandırılabilir.

¹⁷ Araştırmacılar, bu parçacıklar için *benzer hece katkısı, bir çeşit kelime, pekiştirici parça, ses birim, dizimbirimsel sözcük* gibi farklı adlandırmalar yapmışlardır (Karademir, 2016: 382-384).

yaklaşımıdır. Ancak aynı durum **en güzel çiçek** için geçerli değildir. Zira burada yaygın kabule göre **en**, zarf; **güzel**, sıfat türündedir. İkisi birlikte **çiçekin** sıfatıdır. Sıfat işlevinde sunulan bir yapının bir sonraki aşamada **zarf öbeği/tamlaması** olarak adlandırılmasının izahı güçtür.

2. Biri fiili, diğeri ismi niteleyen **çok hızlı (konuşuyor)**, **en güzel (çiçek)** öbeklerinin **sıfat tamlaması** sayılması:

Çok hızlı konuşuyor ifadesinde **çok hızlı**, zarf tümleci görevindedir. Genel kabule göre **çok, hızlı** zarfının zarfıdır. Sıfat tamlamasında sıfatın bir ismi nitelemesi veya belirtmesi gerekir. Konunun öğretimi sürecinde zarf göreviyle fiili niteleyen bir unsuru bir sonraki aşamada isim kabul edip, tür bakımından zarf sayılan pekiştireciyle birlikte sıfat tamlaması olarak değerlendirmek kolay hazmedilecek bir adlandırma değildir. Aynı durum **en güzel çiçek** sıfat tamlaması için de geçerlidir. Burada **çiçekin** asıl niteleyeni **güzel** sıfatıdır. Bir önceki aşamada sıfat olarak sunulan **güzeli** isim, tek başına bir mana taşımayan ve tür olarak zarf sayılan **en** pekiştirecini onun sıfatı saymak konuyu çok bilinmeyenli bir denkleme dönüştürmektedir.

3. **sadece sen/ gel, sen / sadece konuş, ancak sen/ bilebilirsin, sen de /gel, sen bile /geçemezsin, sen mi /geleceksin** gibi ifadelerdeki vurgulu ibareleri cümle öğelerini belirlerken birlikte alıp ancak öbek saymamak:

Söz öbekleri birden fazla unsurdan oluşan, ancak cümle içerisinde tek birim gibi hareket eden dil birlikleridir (Ergin, 2009: 374). Hal böyleyken söz konusu unsurların öge olarak birlikte alınmasını gerekli kılan sebep ne ise, öbek sayılmalarını gerektiren sebep de o olmalıdır. Söz dizimsel çözümlenmelerde, edat ve çekim/işletim ekleri ile kurulu yapılar dâhil (edat grubu, ayrılma grubu...), birbirini tamamlayıcı unsurlar nasıl kelime öbeği olarak muamele görüyorsa, aynı şekilde öge tespitinde birlikte alınan asıl ve vurgulayıcı unsurlar da söz öbeği olarak değerlendirilmelidir.

Pekiştirmenin, Türkçede ses, ek, söz ve söz dizileri ile gerçekleştirilen geniş bir kategori (bk. Üstüner, 2003) olduğunu, konunun bütün bileşenleri yeterince değerlendirilmeden ve diğer söz öbeklerinin adlandırılmasında gözetilen yöntem(ler) dikkate alınmadan yapılacak bir adlandırmanın tartışma götürüleceğini teslim etmek gerekir. Bununla birlikte, mevcut adlandırma(ma)lar yerine işlev esaslı bir adlandırma yapmanın, unsurlar arası münasebette pekiştirme/vurgulama işlevi ön plana çıktığı için, bu söz öbeklerini, **pekiştirmeli sıfat öbeği (en güzel /çiçek)**, **pekiştirmeli zarf öbeği (çok hızlı/ konuşuyor)**, **pekiştirmeli zamir öbeği (sadece sen)**, **pekiştirmeli fiil öbeği (sadece konuş)** ... şeklinde adlandırmanın konunun öğretimini rahatlatmak açısından isabetli olacağı düşüncesindeyiz.

Fiile/yükleme sorulan zarflık sorulara doğrudan cevap verememe durumu yer yer morfolojik olarak zarf sayılan fiilimsilerde de görülmektedir. Örneğin, **Telefonla oynayacağına, dersine çalış.** cümlesinin içerik çözümü, **Telefonla oynama, dersine çalış.** şeklindedir. Birtakım tevil ve zorlamalar olmadan yüklem sorulacak herhangi bir zarflık soruya **telefonla oynayacağına** söz öbeğinin cevap olması mümkün görünmemektedir. Kaldı ki **bakan, çakmak, görüş** gibi kalıcılaşmış örnekler dışındaki fiilimsileri sözlük birimlerle birlikte sözcük türleri içinde saymak da tartışılması gereken bir durumdur. Dolayısıyla **telefonla oynayacağına**; zarf türünde bir sözcük veya doğrudan yüklemi tamamlayan bir zarf tümleci değil, derin yapıda cümle, yüzey yapıda uyarı tümleci işlevinde bir söz öbeğidir.

Yine **Koşarak gitti.** gibi bir cümlede **koşarak**, yüklem sorulan zarflık soruya (Nasıl gitti?) doğrudan cevap verirken, **Ankara'dan gelip İstanbul'a gitti.** cümlesinde **gelip** zarf fiili yüklem sorulacak zarflık soruya (nasıl/ne zaman) cevap verememektedir. Zira -ip burada -di işlevinde

olup bilinen geçmiş zamanda bitmişlik ifade etmektedir: *Ankara'dan geldi* (ve) *İstanbul'a gitti*. Örnekte *Ankara'dan gelip*, ardışık cümlelerden önde olanı olduğundan, şayet morfosentaktik özelliğinden ötürü bir tümleş isnadı yapılacaksa, öncül zaman tümleci olarak değerlendirilebilir.

3.3. Zarf tümleci ile diğer cümle öğelerinin karıştırılması

Cümle öğelerinin tespiti ve adlandırılışı konusundaki yaklaşım farklılıkları ve tartışmalar müstakil çalışmalarda ayrıntılarıyla ele alınmıştır (bk. Üstüner, 1998: 19; Demir, 2006; Bulak, 2015). Çalışmamızın çerçevesi gereği burada özellikle zarf tümlecinin dolaylı tümleş ve özne ile ayırımında yaşanan karmaşaya değinilecektir.

Zarf tümleci-dolaylı tümleş ayrımı:

Zarf, ilk gramer eserlerinde fiilin, içinde gerçekleştiği zaman ve mekânı belirleyen unsur olarak tanımlanmıştır (bk. Bergamalı Kadri, 2002: 46). Bu anlamıyla aslında bugün fiilin gerçekleştiği, başladığı, yöneldiği mekânı işaretleyen dolaylı tümleci de kapsamaktadır. Ancak mevcut gramer çalışmalarında iki terim büyük ölçüde ayrılmış ve birbirinden farklı çok sayıda işlev yüklenmişlerdir.

Bir unsurun zarf tümleci mi, dolaylı tümleş mi sayılacağı araştırmacıların takip ettikleri yönetime göre belirlenmektedir. Yapıyı esas alanlar daha çok unsurların biçimsel özellikleri üzerinden; işlevi esas alanlar anlamları üzerinden etiketlemeler yapmaktadırlar (Kerimoğlu, 2020: 285). Örneğin, biçimsel özellikleri esas alanlara göre *Sabaha varırız. Saat beşte buluşalım.* örneklerindeki koyu puntolu unsurlar, aldıkları eklerden ötürü dolaylı tümleşlerdir. İşlevi esas alanlara göre ise bunlar yer/yön değil, zaman bildirdiğinden zarf tümlecidir.

Dolaylı tümleşle zarf tümlecinin çeşitli unsurlarda kesişmesinden kaynaklı tartışmaların yanında *dolaylı tümleş* teriminin kendisi de münakaşa konusudur. *Dolaylı tümleş* teriminin münakaşalı olmasının nedeni ise, karşıladığı unsurların fiille ilişkilerinde bir *dolaylılık* durumunun bulunmayışıdır. *Eve geldim.* cümlesinde yükleme sorulan *Nereye?* sorusuna doğrudan cevap veren *eve* tümlecine ne için *dolaylı* sıfatının yakıştırıldığına makul bir açıklaması bulunmamaktadır. Araştırmacılar bu konuyu tartışmış, *dolaylı tümleş* teriminin Fransız gramerindeki edathı geçişi ifade eden *complément indirect* teriminden esinlenilerek türetildiğini belirtmişlerdir¹⁸ (bk. Demir, 2006: 88; Erten, 2020: 1661).

Sabah gelirim. Sabaha gelirim. örneklerindeki tümleşlerden birincisine zarf, ikincisine, sırf aldığı ekten ötürü dolaylı tümleş demek *Safiye'yi kafiyeye feda etmektir*. Bize göre, dolaylı tümleş, yönelme, bulunma, ayrılma durum eklerini almış, yükleme doğrudan ilişkili unsurları etiketlemek için değil, *cümle dışı unsur* olarak adlandırılan öğeler başta olmak üzere, yükleme sorulan sorulara doğrudan cevap veremeyen, ancak cümle kurulumuna katkı sağlayan unsurlar için kullanılmalıdır. Böylece gösteren-gösterilen ilişkisindeki zayıflık giderilmiş, tartışmalı cümle dışı unsur¹⁹ teriminin yeri isabetli bir karşılıkla doldurulmuş olur. Halihazırda dolaylı tümleş

¹⁸ “Fransızcadaki prépositionların işlevleri ile Türkçedeki hal eklerinin işlevleri arasında benzerlik görülmüştür. Bu benzerliğe dayanarak Fransızcadaki ‘complément direct’ terimi ‘düz tümleş’; ‘complément indirect’ terimi ise, ‘dolaylı tümleş’ terimiyle Türkçeye aktarılmıştır” (Demir, 2006: 88).

¹⁹ Cümlede var olan bir unsuru cümle dışı unsur saymanın makul bir terimlendirme olmadığı açıktır. Bu durum araştırmacılarca tartışılmış, cümle dışı unsur yerine *bağımsız tümleş* (Özmen, 1995), *uydu unsur* (Ceritoğlu, 2014) *dolaylı tamlayıcı* (Üstüner, 1998) gibi farklı terim önerileri yapılmıştır. Bilinçle üretilmiş bir cümle kurulumunda yer alan bütün unsurların hem birbirleriyle hem de yükleme doğrudan veya dolaylı ilişkileri vardır. Başka bir ifadeyle cümlede olup, yüzey ve/veya derin yapıda bir görevi olmayan unsur, gereksiz unsurdur. Gereksiz unsur barındıran cümle ise anlatım açısından kusurludur. Dolayısıyla bize göre *cümle dışı unsur* gibi *bağımsız tümleş* terimi de uygun bir terim değildir. Zikredilen iki terime nazaran *uydu unsur* terimi daha makul görünmektedir. Ancak *uydu*

olarak etiketlenen unsurlar için de işaretlediği unsurun keyfiyetine göre, birçok araştırmacının yaptığı gibi *yer tümleci*, *yönelme tümleci* gibi makul adlandırmalar yapılabilir. Kullanılan terimlerle neyin kastedildiğinin anlaşılması, dolayısıyla konunun sağlıklı bir biçimde öğretilmesi için Üstüner (1998) ve Demir'in (2003) tümleçleri işlev esaslı adlandırma denemeleri üzerinde düşünülmelidir. İşlev esaslı bir adlandırmada tümleçler işlevlerine göre ad alacağından zarf tümleci kullanım dışı kalacak, haliyle cümle ögesi zarf (tümleci) ile sözcük türü olan zarfın karışma durumu da ortadan kalkacaktır. Böyle bir durumda *Dün geldim.* cümlesinde *dün* sözcük türü olarak zarf, cümle ögesi olarak *zaman tümleci* olacaktır.

Zarf tümleci-özne ayrımı:

Zarf tümlecinin, keşiştiği öğelerden biri de öznedir. Yüklemler edilgen çatılı fiillerden oluşan cümlelerde fiili gerçekleştiren; *tarafından*, *yüzünden*, *ekisiyle*, *nedeniyle*, *dolayısıyla*, *vasıtasıyla* gibi kelimelerden veya +CA/+DAn eklerinden biriyle yüklemle münasebete geçebilir. Örneğin, *Belediye, Üniversite kavşağına bir üst geçit inşa etti.* cümlesi *Belediyece/belediye tarafından üniversite kavşağına bir üst geçit inşa edildi.* şeklinde kurulabilir. İlk cümlenin öznesinin belediye olduğu açıktır. Ancak yüklemli edilgenleşen ikinci cümlede, öznenin ek veya edatla geçiş yapması onu tartışmalı hale getirir. Kimi araştırmacılar bu özne türünü yeni gramatikal hüviyetinden ötürü *örtülü özne*, *gerçek özne*, *görünmez özne*, *gramerce özne*, *mantıkça özne*, *mantıkça kimse/güçte kimse* şeklinde türlü sıfatlarla tanımlarken, kimileri edilgen çatılı fiilin özne alamayacağını varsayarak bu unsurun *zarf tümleci* olduğuna hükmeder²⁰.

Tıpkı zarf tümleci- dolaylı tümleç meselesinde olduğu gibi burada da mazrufun zarfa kurban edildiği açıktır. Zira *Bu araba valilik tarafından tahsis edildi.* cümlesinin başka bir formu *Bu arabayı valilik tahsis etti.* şeklindedir. Burada *valilik* özne olduğu aşikârdır. Durum bu kadar açıkken *valilik tarafından* hakikatte özne, ama gramer kurallarına göre zarf tümlecidir yaklaşımı, bir tür gramercilik oynamaktır. Bu oyunun farkında olan zihnin, iğreti/sözde bir adlandırmayı içselleştirmesi güçtür.

Sonuç

Dil bilgisinin alan ve kategorileri birbirinden bağımsız değildir. Bir alanla ilgili bir tasarruf, bir kategori ile ilgili bir terimlendirme ve tasnif öbürlerine de yansımaktadır. Bugün ses, ek, kelime, kelime öbekleri, cümle türleri ve öğeleri gibi en küçük birimden en büyüğüne hemen her konuda tasnif ve terimlendirme sorunları ve tartışmaları yaşanmaktadır. Sorunun çapı, geleneksel dilbilgisinin, Türkçenin tipolojisini esas alarak modern dil bilim çerçevesinde yeni baştan yazılmasını gerekli kılacak büyüklüktedir.

Bu çalışmada zarf ekseninde yaşanan sorun ve tartışmalar işlenmiştir. Bulgular; zarfın kavramsal sınırının çizilmesinde; sözcük türü, öbek parçası ve cümle ögesi olarak işlenmesinde sorunların bulunduğu, hem sözcük türü olarak hem de cümle ögesi olarak zarfın başka unsurlarla keşiştiğini/karıştığını, bu durumun bir kavramsal karmaşaya neden olduğunu ortaya koymaktadır.

yerleşmiş yaygın bir gök bilimi terimi olup bir bütüne uymayı/tutunmayı sezdirmektedir. Oysa bu terimle etiketlenen unsurlar, örneğin ünlemler çok defa cümlenin ruhu, enerjisi hükmündedir. Buna binaen diğer iki terime göre daha makul olmakla birlikte, cümlenin mütemmimi/tümleyicisi olma manası daha belirgin olan *dolaylı tamlayıcı* kadar efradını cami değildir. Sonuç olarak diğer terimlere göre Üstüner'in önerdiği terim daha uygun görünmektedir. Ancak mevcut öğelerin adlarıyla uyum açısından (yer tümleci, zarf tümleci...) *dolaylı tamlayıcı* yerine *dolaylı tümleç*in tercih edilmesinin daha isabetli olacağı düşüncesindeyiz.

²⁰ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi ve araştırmacıların terim tercihleri için bk. Bulak, 2013.

Çalışmada zarfın işlenişine yönelik yaklaşımlar değerlendirilmiş, ulaşılan veriler tartışılmış, sorunun çözümüne katkı sağlayacağı düşünülen şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Söz öbeği, tümleş, sözcük türü farkı gözetilmeli; yükleme tümleş olmak üzere çekimlenmiş söz ve söz öbekleri ile sözcük türü olan zarf karıştırılmamalıdır. Zarf kategorisi fiili çeşitli açılardan sınırlayan, ona sorulacak birtakım zarflık sorulara doğrudan cevap verebilen sözlük birimlere hasredilmelidir.
2. Farklı türden çeşitli dil birimlerinin önüne ve sonuna gelen pekiştirici, vurgulayıcı unsurlar, zarf değil, edat/ekedat (pekiştirme/vurgulama edatı...) sayılmalı, bu edatlarla kurulu söz öbekleri; pekiştirmeli ad öbeği, pekiştirmeli sıfat öbeği, pekiştirmeli zarf öbeği... şeklinde vurgulanan unsurun türüne göre adlandırılmalıdır.
3. Zarf tümlecini de kapsayan cümle öğeleri konusundaki karmaşayı önlemek için, Üstüner'in teklifi başta olmak üzere işlev esaslı terimlendirme önerileri dikkate alınmalı, cümle öğeleri işlevlerini yansıtacak şekilde adlandırılmalıdır. İşlev esaslı bir adlandırmada tümleşler işlevlerine göre ad alacağından zarf tümleci kullanım dışı kalacak, haliyle cümle ögesi olan zarf (tümleci) ile sözcük türü olan zarfın karışma durumu da ortadan kalkmış olacaktır.

Kaynakça

- Akçataş, A. (2019). Belirteçler. *Türkiye Türkçesi III* (Editör: E. Boz), Ankara: Gazi Kitabevi, s. 110-134.
- Akın, C. (2007). *Türkiye Türkçesinde Cümlede Tümleşler Üzerine*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bergamalı Kadri (2002). *Müyessiretü'l-Ulum* (Hazırlayan: Esra Karabacak), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Boz, E. (2020). Türkiye Türkçesinde sözcük türleri üzerine bir tasnif denemesi. *Uluslararası Yunus Emre Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/1: 1-10.
- Boz, E. (2018). Türk Dil Bilgisi Terminolojisinde Çok Terimlilik (Çok Adlılık) Sorunu. *TEKE*, 7/3: 1592–1693.
- Bulak, Ş. (2015). Cümle Öğelerinin Tasnifi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 38: 163-175.
- Bulak, Ş. (2013). Özne Türleri Üzerine. *Turkish Studies*, 8/1: 1101-1127.
- Ceritoğlu, M. (2014). Cümle Dışı Unsur Üzerine. *Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri Ekim-2014, I. Cilt*, s. 499-506.
- Çörtü, M. M. (2013). *Arapça Dil Bilgisi (Nahiv)*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Demir, C. (2006). Türkçe Dil Bilgisinde Terminoloji Sorunu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 54: 81-100.
- Demir, C. (2003). Türkçe Öğretiminde Zarf Tümleşleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13: 407-423.
- Demircan, M. N. (2023). *Türk Dili ve Edebiyatı 9. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Ödev Yayınları.
- Demirci, K. (2015). *Kelime Bilgisi El Kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Deny, J. (1944). *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, (Tercüme: Ali Ulvi Elöve). İstanbul: Maarif Vekâleti Yayınları.
- Ediskun, H. (1999). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Efendioğlu, S. (2010). Zarf Tamlaması. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 56/1: 71-80.
- Ekinci Çelikpazu, E.; Karakayalı, T. (2019). Zarf Tamlayıcısı Kavramı ve Öğretimi Üzerine Bir İnceleme. *İlköğretim Online*, 18/2: s.621-641.
- Emre, A. C. (1945). *Türk Dilbilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

- Erdal, N. (2023). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 7 Ders Kitabı*. Ankara: Dörtel Yayıncılık.
- Ergin, M. (2009). *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri için Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Erkal, H.; Erkal, M. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 7. Sınıf*. Ankara: Özgün Yayıncılık.
- Erkan, A. (2006). *El-Beyan (Arapça-Türkçe Büyük Sözlük)*. İstanbul: Yasin Yayınevi.
- Ertane Baydar, A. S.; Baydar, T. (2001). Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16: 27-46.
- Erten, M. (2020). Dil Bilgisi Öğretiminde Bazı Sorunlar ve Bir Teklif: Dolaylı Tümleç Yerine Yer Yön Tümleci. *VII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı II. Cilt, 24-28 Eylül 2012*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s.:1659-1663.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gürlek, M.; Şen, M. (2019). Türk Dili Çalışmalarında Terim Sorunu: Bir Durum Çalışması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 8/29: 189-200.
- İmer, K. vd. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karademir, F. (2019). Kavramsal Değerleri Açısından “Söz, Sözcük ve Sözcük Türü” Terimleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, 62: 140-154.
- Karademir, F. (2016). Türkçede Kapalı Biçim Birimlerin Öğretimi Üzerine. *Turkish Studies*, 11/14: 371-410.
- Karahan, L. (2010). *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2014). Terimlerde Kapsam Sorunu: “Zarf” Örneği. *VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayını, s. 931-937.
- Karahan, L. (2009). “Vurgulama İşlevli Dil Birimleri Üzerine”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi Bildiriler (27-28 Ağustos 2007)*, C.1, İstanbul, s.313-322.
- Karaman, B. İ. (2017). *Terimbilimi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Karpuz, H. Ö. (2000). Türkiye Türkçesi’ndeki Zarfların İşlevsel ve Yapısal Özellikleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/1: 27-43.
- Karpuz, H. Ö. (2013). *Türkiye Türkçesi’ndeki Zarfların İşlevsel ve Yapısal Özellikleri*. Denizli: Ege-Doğuş Yayınları
- Kerimoğlu, C. (2017). Zarf Kategorisi Üzerine. *Prof. Dr. Talât Tekin Hatıra Kitabı* (Yayına Hazırlayan: Sertkaya vd.), İstanbul: Çantay Kitap-Kırtasye, 565-593.
- Kerimoğlu, C. (2020). Dil Bilgisini Neden Öğretiyoruz?. *Dil Bilgisi Öğretimi* (Editörler: Ahmet Pehlivan; İbrahim Seçkin Aydın). Ankara: Pegem Akademi, 281-294.
- Kerimoğlu, C. (2016). *Dilbilgisi Yazımı ve Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Koç, N. (1996). *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Sekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kültürel, Z. (2009). Dilbilgisi Terim Sözlükleri ve Terimlerin Kullanımında Görülen Aksaklıklar. *Turkish Studies*, 4/8: 383-394.
- Levend, A. S. (1960). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi.
- Maksudoğlu, M. (2005). *Arapçayı Öğreten Kitap*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Özçelik, S.; Erten, M. (2005). *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*. Diyarbakır.

- Özmen, M. (1999). Eksik Olan Dil Bilgisi Terimlerimiz Üzerine. *Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri. Doğu Akdeniz Üniversitesi*. s.111-125.
- Özmen, M. (1995). Cümlelerin Altıncı Ögesi ve Bir Terim Önerisi. *Türk Dili*, 519: 225-227.
- Pilav, S. (2008). Terim Sorunu ve Eğitim Öğretimde Terimlerin Yeri ve Önemi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16/1: 267-276.
- Sağlam, M. Y. (2007). Türkçedeki Terim Sorunsalı. *Türkbilim*, 14: 168-176.
- Sak, R. vd. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4/1: 227-256.
- Saygı, S. (2023). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 8 Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Ferman Yayıncılık.
- Tepeli, Y. (2009). Türkiye Türkçesinde Zarf Tamlaması. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi (KKEFD)*, 19: 35-56.
- Topaloğlu, A. (1989), *Dilbilgisi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Turan, F. T. (1998). Türkçede Zarflar Üzerine. *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı* (Editörler: M. Özeraslan-Ö. Çobanoğlu). Ankara: Feryal Matbaacılık, s. 301-306.
- Türkoğlu, E. (2023). *Türk Dili ve Edebiyatı 11. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Cem Web Ofset.
- Uzun, N. E. (2006). *Biçimbilim, Temel Kavramlar*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Üstüner, A. (1998). Cümlelerin Öğeleri Konusundaki Karışıklıklar. *Türk Dili*, 553: 18-30.
- Üstüner, A. (2003). *Türkçede Pekiştirme*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi.
- Üzüm, M.; Gökter Gençer, B. (2021). Türkçede Belirteçlerin İşlevleri ve Sözlük Tanımları: özetle, basitçe, açıkçası, açıkça. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5/4: 2757-2779.
- Vardar, B. vd. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: ABC Kitabevi.
- Yavuz, Ö. F. (2006). Gazâlî'de Esmâ-i Hüsnâ Yorumu. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6(1), 49-95.
- Yavuz, S. (2013). İlköğretim-Ortaöğretim ve Yükseköğretimde Türk Dili Alanındaki Terim Farklılıkları II-Şekil Bilgisi. *Turkish Studies*, 8/9: 2571-2600.
- Zülfikar, H. (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. Ankara: TDK Yayınları.
- <https://tevakku.com/>
- <https://sozluk.gov.tr/>
- <http://lugatim.com>
- <https://otukensozluk.com/>